

רצה להאסר רק בפת חטין – אסור בכל פת (ע' ברמב"ן רשב"א ושו"פ. וכן צדד הלח"מ (ב, ד) בדעת הרמב"ם. ובריטב"א משמע [אף בדעת הרמב"ן] שעיקר החילוק הוא אם נשבע בינו ובין עצמו או כדי שישמעו אחרים. ונראה שכן צ"ל ברמב"ם, שהרי משמע מלשונו (ב, יב) שיכול ליתן תנאי בלב על השבועה, ומאידך משמע מדבריו (ג, ג) שרק במקום אונס סומך על דברים שבלבו המגבילים שבועתו – ועל כרחנו לחלק בין נשבע בינו לבין עצמו או נשבע לאחרים). ואין הדבר מוסכם (ע' בית יוסף יו"ד רי; חות יאיר טו).

ד. הקדש או תרומה (כחתום) ושאר ראשונים. וערש"י שפירש על תרומת מלאכת המשכן) חלים בגמירות הלב (נדיב לב; ונחשב לכם תרומתכם. ער"ח תוס' ועוד).

בסוגיא מבואר שאפילו אם היה הדין ששבועה חלה בשגמר בלב, אך אם גמר בלבו להוציא בשפתיו ולא הוציא – לא חלה. ולכאורה י"ל שהוא הדין בהקדש וכיוצא בזה (עפ"י טורי אבן). ויש חולקים.

דף כז

מג. א. מנין שהנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל, שפטור?

ב. נשבע לקיים את המצוה ולא קיים – מה דינו?

ג. נשבע להרע לעצמו או לאחרים או להטיב להם, מה דינו?

א. הנשבע לבטל את המצוה ולא ביטל – פטור. למסקנת הסוגיא דרשו מלהרע או להטיב שאין הכתוב מדבר אלא בדבר הרשות – כי אם בדבר מצוה, אין צריך ריבוי (או) להטבת אחרים. ולרבי יאשיה (שאו נצרך לגופו), אמרו שסובר כרבי עקיבא שהתרבה הכל מריבוי הכתוב, והמיעוט שמיעט הכתוב בלהרע או להטיב בא למעט דבר מצוה. הנשבע לבטל את המצוה חייב משום שבועת שוא – ע' להלן כט.

ב. הנשבע לקיים את המצוה ולא קיים – פטור (שלא עשה בה 'לאו' כ'הן' כדבר הרשות). רבי יהודה בן בתירא מחייב.

א. הלכה כחכמים. ונחלקו הראשונים האם לדבריהם לוקה ופטור רק מקרבן או פטור גם ממלקות (וכ"מ ברמב"ם ה, טז. וע' במאירי כה).

ומכל מקום אין כאן שבועת שוא [שהרי נשבע לזרוז עצמו] (ערמב"ם יא, ג, ה, יא וברדב"ז שם הט"ז).
 ב. נראה לריב"א שדוקא לקיים מצות עשה מחייב רבי יהודה בן בתירא, שנשבעים לקיים המצוות כדי לזרוז – אבל נשבע להמנע מאיסור, מודה שפטור (וכ"כ בתורא"ש [ע"ש. וצ"ע מדבריו בנדרים שנשבע לזרוז עצמו בין בעשה בין בלאוין]. וע"ע רמב"ן כד: ובתורת חיים צדד שהכל לפי הענין; אם נשבע לזרוז עצמו בין בעשה בין בלאו מחייב ריב"ב, ואם לאו – פטור).

ג. נשבע להרע לעצמו – חייב, שהרי הרשות בידו (הגם שאין רשאי לחבל בעצמו, אין זה איסור מפורש בתורה הלכך חלה השבועה עליו. ראשונים).

להרע לאחרים, כגון שיכה את פלוני (או יקללנו או יגזול ממנו או ימסרנו ביד אנס. רמב"ם ה, טז) – פטור משום שבועת ביטוי.

נראה שחייב משום שבועת שוא (רמב"ם ה, טז).
נשבע שיטיב לאחרים – חייב (או לרבות), אעפ"י שאינו בהרעה.

מד. א. 'שבועה שלא אוכל ככר זו, שבועה שלא אוכלנה' ואכלה – כמה חייב, ומה הדין כשנשאל על הראשונה?
ב. 'שבועה שלא אוכלנה, שבועה שלא אוכל ככר זו' ואכלה – מה דינו?

א. הנשבע וחזר ונשבע – אינו חייב אלא אחת, שאין שבועה חלה על שבועה. ואם נשאל על הראשונה, אמר רבא שמצאה לה השניה רווח לחול וחייב עליה.

א. אמנם דחו את הראיה שהביאו לו, אך הרמב"ם ועוד ראשונים כתבו שהלכה כרבא. ויש אומרים שהרי"ף לא פסק כן להלכה.

ב. יש אומרים שחייב מלקות על השניה משום שבועת שוא, ואפילו נשאל אחר כך על הראשונה (עריטב"א נדרים יח; וע' אפיקי ים לו, ב שנתרבה ט"ס בריטב"א וצ"ל שאם נשאל על הראשונה אינו לוקה על השניה משום שוא. אך בריב"ש (סוסי" תנג) מביא דברי הריטב"א כפי שהם לפנינו).

ויש אומרים שאין השניה שוא [אף אם לא נשאל על הראשונה] כיון שלחוק הדבר נשבע (עפ"י ר"י בן מגאש; מאירי. וכן נקט הריטב"א כאן. וצ"ע מדבריו בנדרים). ויש מי שצדד שאם עבר על השבועה – לוקה על השניה משום שוא (כ"כ המאירי. והביא שיש חולקים).

ג. נראה שיכול להישאל בתחילה גם על השניה והשלישית, שהרי הן שבועות שחלו (עפ"י רדב"ז וי"ז). וכן משמעות דברי הרמב"ם. ואילו המאירי תמה על כך ונקט שאי אפשר להישאל על השניה קודם שנשאל על הראשונה, לפי שאין מתירים הנדר והשבועה שעדיין לא חלו.

ד. נחלקו הדעות אם לאחר שאכל הראשונה (כולה או מקצתה) ונשאל עליה, חלה השניה למפרע על החלק שאכל, אם לאו. ולפי הצד האחרון יצא שאם אכל מקצת ונשאל על הראשונה, מותר לו לאכול השאר כיון שהשבועה השניה לא חלה על מה שאכל וא"כ מעתה אין כאן אלא מקצתה והלא אינו אסור במקצת מצד השבועה השניה (עריטב"א).

ה. יש לחקור אם חלות שתי שבועות בבת אחת [כמו שני איסורים], כגון שאוסר על עצמו דבר מסוים בשתי שבועות'. ויש לדקדק קצת מדברי הרדב"ז (ד, יג) שיש מקום בסברא שילקה שתיים. וצ"ע.

ב. אמר 'שבועה שלא אוכלנה לככר זו; שבועה שלא אוכל ככר זו' – אם אכל את כל הככר חייב שתיים, כיון שחלה השניה על מקצת מן הככר, כי משמע 'שלא אוכל' ממנה אף מקצת, ואילו בראשונה לא נאסר אלא באכילת כולה. (הלכך אם אכל כזית – חייב אחת).

א. יש מקום לדקדק מלשון רש"י ורמב"ם (ד, י) שחויב השניה חל רק כלפי מקצתה ולא על כולה מפני שכולה נאסרה בראשונה ואין שבועה חלה על שבועה [ואין זה 'כולל' – כי לא כלל עמה דבר אחר]. ונפ"מ כשאינו חייב אלא על כזית אחרון, כגון שלא היה שב מידיעתו עד אז.

ב. נשבע 'שלא אוכלנה' או 'שלא אוכל כולה' ואכל הכל חוץ מכלשהו – כתב הרמב"ן (עפ"י הירושלמי) שחייב, מלבד לדעת רבי עקיבא שמחשיב אכילת כלשהו בשבועה כ'אכילה'. וכן נקטו התוס', הרא"ה הרשב"א והריטב"א. וכן כתב בתורא"ש מטעם שודאי כך דעתו היתה לאסור, שהרי אין לך אדם שלא יהיו נושרים ממנו פירורים.

ובר"י בן מגאש נראה שאינו חייב עד שיאכל כולה. וע' גם במאירי. וכן נ"ל מסתימת דברי רש"י שריהטת הסוגיא להישאר בהנחת המקשה שאם השאיר כלשהו לא עבר על שבועתו. אך מסתבר שפירושים המשתתרים כרגיל שאני. וכן נקט בתורת חיים).

- ג. אין חילוק אם הככר לפניו ואמר 'שלא אוכלנה' / שלא אוכל', או אם נשבע כן על ככר סתם (עפ"י רמב"ן ושר"ר). ולדעת הרמב"ם (ד, ט) 'שבעה שלא אוכל אותה' הרי זה כ'שלא אוכל'. והראב"ד חולק.
- ואם אמר 'שלא אוכל ככר אחת', הואיל וירד למנין, לא נתכוין לאסור אלא ככר שלמה (עפ"י ריטב"א כה:).
- ובמאירי (כט): משמע שהמשמעות משתנית לפי הענין, ומה שאמרו שכוונתו לאסור מקצתה, מדובר כגון שמפצירים בו לאכול והוא מסרב, שמסתבר שאף על מקצת נשבע, אבל יש אופנים שדעתו על כולה בלבד. יעו"ש.
- ד. הנשבע 'שאוכל ככר זו', יש אומרים שפטר עצמו באכילת כזית, ואין כן דעת הרא"ה. ונראה לעיקר שאם אין כולה לפניו כגון שאבדה מקצתה – צריך לאכול את הנשאר ממנה [וכן בנשבע על אכילת עשר ואבדו מקצתן – חייב באכילת השאר. ריטב"א כה:], ואם אמר 'שאוכלנה' אינו צריך אלא כשהיא בשלמותה. [כיוצא בזה, הנשבע לפרוע לחברו סך מסוים ואינו יכול לפרוע אלא מקצת – חייב לפרוע מה שיכול. ואולם הנשבע לילך במקום מסוים, שאם אינו יכול להגיע שם, אין לו לילך למקום שיכול, שהרי אין שום הנאה באתו מקצת] (עפ"י ריטב"א ור"ן. וערמב"ן; תוס' להלן כט: ועוד. וע"ע רדב"ז הל' שבועות ד, י לענין 'שלא אוכלנה' ואכל חברו מקצתה, שמסתבר שאינו אסור בהשלמתה).

דפים כז – כח

מה. הנשבע שלא יאכל ככר מסוימת ואכל את כולה או אכל מקצתה – האם יכול להשאל עליה? והאם ניתן להשאל על נזירות שכבר נסתיימה?

הנשבע על הככר ועבר על שבועתו וקיבל את ענשו – אין נשאלין עליה לכל הדעות. אכל את כל הככר אבל עדיין לא הקריב קרבן או לא לקה [והסיקו שאפילו כפתוהו על העמוד, ולא ברח] – לדברי אמימר ניתן להשאל עליה. ולדברי רבא אין להשאל על השבעה אלא אם נשאר כזית ממנה שלא אכלו.

ופירשו דברי רבא בשני אופנים: או שנשבע 'שלא אוכל' – שנאסר באכילת כל כזית וכזית, ומתוך שמועילה לו שאלתו על כזית הנשאר להתירו לו, מועילה גם על מה שאכל להיפטר עליו. אפשרות נוספת פירשו שנשבע שלא יאכל כולה ('שלא יאכלנה') ורק אם יש כזית, (ועדין לא עבר על שבועתו) יכול להשאל, אבל פחות – אינו חשוב להשאל עליו.

א. הלכה כאמימר שאפילו אכלה כולה – נשאל עליה כל שהוא מחוסר קרבן או מלקות. ואפילו כפתוהו ללקות [שהרי אמרו 'ולא היא' – הרי שהסיקו בדין זה שלא כאמימר. ריטב"א (רי"ף); רמב"ם ו, יח ועוד].

ב. אם לא קיבל עונש, אבל אין נפקותא מעשית אם יישאל אם לאו – משמע מדברי הרא"ש שנשאל, שכתב שאם לא התרו בו – נשאל עליה כיון שיש כאן עונש מלקות בעצם, גם אם לא בפועל. ויש חולקים (מאירי. וכן צדדו כמה אחרונים).

בנזירות, לאחר שנגמר הענין לגמרי ושוב אין נפקותא בשאלה – אי אפשר להישאל. [ולרבא, אף אם לא נגמר הענין לגמרי, כל שנגמרה הנזירות עצמה עם דברים המעכבים בה כגון קרבן, או תגלחת למ"ד תגלחת מעכבת – אי אפשר להשאל].